

Διαθεματικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα
«Απλά μαθήματα ελληνικής πατριδογνωσίας»

Ιστορία και Λογοτεχνία, με αφορμή μια συναυλία
Αναφορές σε κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας,
της Σχολικής Συμβούλου κλ. ΠΕ02 Κωνσταντίνας Χρυσικοπούλου

ΚΕΙΜΕΝΑ

Α. Απόσπασμα από το μυθιστόρημα *Αστροφεγγιά*
του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου

[...] *Η χρονιά διπλωνόταν στη χρονιά κι άρχισε το σταμάτημα, λες και κόπηκε η ορμή, λες και μουδιάσανε τα πόδια, και τα μάτια ολάνοιχτα κοίταζαν μπροστά, σα να μη μπορούσαν ν' ανθέξουν το θέαμα που ένιωθαν ν' ανεβαίνει από τα μακρινά βάθη, από τους ορίζοντες τους ατέλειωτους. Ένας τρόμος. Κ' η ψυχή σακατεμένη συμμαζέψε τα φτερά της και κοίταζε πίσω. Κοίταζε πίσω. Αυτό ήταν όλο! Κ' ύστερα η γης ανατρίχιασε σύγκορμη και συθέμελα συνταράχτηκε, σαν τη γυναίκα που της αντισκόβεται η γκαστριά και γεννοβόλησε την καταστροφή κι απόρριξε στη θάλασσα πολιτείες κι ανθρώπους – στρατιώτες και γυναίκες και γέρους και παιδιά και το βιος το θησαυρισμένο από γενιά σε γενιά και τ' άρματα που κέρδισαν τη νίκη και τον ιδρώτα και τον κόπο και το αίμα και τ' όνειρο και την αγάπη και τη λευτεριά και δεν απόμεινε παρά μια φλόγα, μια γλώσσα πύρινη τρομερή που τάγλειψε όλα, τα σκόρπισε όλα σε στάχτη και άνεμο, ένας βαθύς κι ανιστόρητος θρήνος. [...]*

Εργασίες:

- 1) Με αφορμή το παραπάνω απόσπασμα αναζητήστε πληροφορίες (σε βιβλία ή στο διαδίκτυο) για τις συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής.
- 2) Αναζητήστε (σε βιβλία ή στο διαδίκτυο) κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (πεζά αποσπάσματα ή ποιήματα) με θέμα το Μικρασιατικό Ελληνισμό και τη Μικρασιατική Καταστροφή, μέσα από τα οποία αναδεικνύονται διαφορετικές πτυχές (π.χ. η ζωή των Ελλήνων στη Μικρά

Ασία πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή), και δημιουργήστε με αυτά ένα μικρό ανθολόγιο, δίνοντάς τους δικούς σας τίτλους, κατάλληλους για κάθε πτυχή.

- 3) Αναζητήστε (σε βιβλία ή στο διαδίκτυο) πραγματικές μαρτυρίες (γραπτές ή προφορικές) προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής και δημιουργήστε ένα μικρό ανθολόγιο, αιτιολογώντας τις επιλογές σας.

B. «Επεισόδιο» του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου,

από τη συλλογή διηγημάτων *Αφρικανική περιπέτεια*

Το δρομάκι ήταν ήσυχο, σαν απελπισμένο και ορφανεμένο. Μεγάλες λακκούβες καταμεσής του, γεμάτες νερό της βροχής, θαμποφέγγιζαν κάτω από το αρρωστεμένο ηλιόφωτο, που πάσκιζε να ξεσκίσει την πηχτή συννεφιά. Στην πέρα γωνιά, εκεί που άρχιζε η άσφαλτος του μεγάλου δρόμου, σωριασμένα σκουπίδια, κουρέλια, χαρτιά κι αποκαϊδια και σάπιες φλούδες, ανάδιναν τη βαριά και ξινή μυρουδιά τους. Το κορίτσι κοντά στο παράθυρο προσπαθούσε να συνεφέρει κάποιο κουρέλι με τη βελόνα του. Ένα χειμωνιάτικο πουλάκι στάθηκε στα σκουπίδια, τσίμπησε μια φλούδα και πήγε να κοιτάξει τον κόσμο πάνω από 'να γερμένο κεραμίδι.

Απελπισμένο κι ορφανεμένο ήταν το δρομάκι. Κι έτυχε τότε να 'ρθει και ν' ανασάνει εκεί δα χάμου ο άνθρωπος που περπατούσε από τα βαθιά χαράματα, φέρνοντας λογής λογής φρύγανα και σαρίδια από το βουνό. Μια παλιοκασόνα με δυο ρόδες στο πλάι ήταν το έχει του· τη ζεύτηκε ο ίδιος και το παιδί ίσαμε δεκατεσσάρω χρονώ, την έσπρωχνε από πίσω. Κι ίδρωναν κι αγκομαχούσαν κι οι δυο. Το μεγάλο παιδί έρεβε δυο μήνες στη φυλακή – μέρα τη μέρα καρτερούσε την εχτέλεση, που θα το λύτρωνε από τα δεινά του. Τα βάσανά του ήταν αμολόγητα, τι βελόνες στα νύχια και τι αναμμένες εφημερίδες και τι σούρσιμο πάνω στα χαλίκια με την κοιλιά – μα εκείνο δεν άνοιγε το στόμα του, μήτε που παραπονιόταν, μήτε που μετάνιωνε για τίποτε, μόνο καρτερούσε ήσυχα την ώρα που θα 'παιρναν ένα τέλος όλα τούτα, μ' ένα βόλι στην καρδιά, μ' ένα βόλι στο καθάριο μέτωπο της θυσίας. Ο χειμώνας ήταν βαρύς, η ντουλάπα με τις ψαλιδισμένες εφημερίδες άδεια, το τζάκι σβηστό – μια μούχλα και μια υγρασία, κάτι σαν την ανάσα της πείνας, είχε κατακάτσει απάνω σ' όλα και δεν έλεγε να ξεσηκωθεί από κει. Έτσι ο γέρος τ' αποφάσισε να πάει να μάσει χόρτα και ζύλα. Τόσοι και τόσοι

έκαναν κάθε μέρα το ίδιο. Ξεκινούσαν για το βουνό με τα πόδια γυμνά, μ' ένα τσουβάλι στην πλάτη, με μια κασόνα ξεγοφιασμένη· σαν τύχαινε και μπορούσαν να βοηθήσουν και τα παιδιά, στον πηγεμό τα βάζανε μέσα και τα σούρνανε -κι ύστερα έσπρωχναν κι εκείνα στο γυρισμό από πίσω. Μα ο δρόμος ήταν μακρύς - Θε μου, τι ατέλειωτους δρόμους έχει η γη σου! Κι εκεί έξω τα χωράφια πρασίνιζαν, τα νεράκια μουρμούριζαν, μα η συννεφιά ήταν πάντα βαριά και πηχτή, σαν μια πίκρα που πλάκωνε την καρδιά. Θρήνος σ' έπιανε να κοιτάς τα σπαραγμένα πεύκα, τ' αποκαΐδια, τους μαύρους λόφους που ξεμάκραιναν ίσαμε τη θάλασσα. Οι λοτόμοι ζεστήθιαζαν τις ανηφοριές, ξεχέρσωναν τις λαγκαδιές. Ήταν άλλης λογής άνθρωποι τούτοι! Γέμιζαν τα κάρα τους με τα χοντρά άλογα από το πράσινο δάσος και φεύγανε, φεύγανε τραγουδώντας. Και την άλλη μέρα ξανά· και δεν άφηναν δέντρο για δέντρο, μονάχα τη γη σακατεμένη -και τη νύχτα να τη δέρνει αλύπητα η βροχή και, σα να μην την καταπίνει, σαν να τη βγάζει από τα σπλάχνα της η ίδια, μια θάλασσα δάκρυα και μια λάσπη γλιστερή που γέμιζε πατημασιές, καθώς ανοιχτές λαβωματιές πάνω σ' ένα καταπληγισμένο κορμί. Και τότε το πάθος των ανθρώπων έσμιγε με το πάθος της γης- χορτάρι δεν πρόφταινε να φυτρώσει κι ο πεινασμένος το συμμαζέυε στο σακούλι του τρέμοντας μην τον ξεκρίνει από πουθενά και τον διώξει σαν το τυραγνισμένο σκυλί ο δυνάστης λοτόμος. Μα, όσο και να πεις, ήταν μια παρηγοριά αυτή η στέρηση που έδενε τον άνθρωπο με τα πράματα κι η πίστη, πως κάποια μέρα πίσω από εκείνους τους λόφους θ' ανέβαινε ένας ήλιος φλογάτος και θα ζυπνούσαν οι τάφοι κι από στεριές κι από θάλασσες θα ξεχυνόταν το καινούριο τραγούδι, μια μέρα χαρούμενη, που δεν θα 'χε πια τελειωμό.

Το καρτσάκι βρισκόταν παρατημένο σύρριζα στο στενό πεζοδρόμιο. Ο άνθρωπος σφουγγίζε τον ιδρώτα του με το κουρελιασμένο μανίκι και το παιδί ξεκουραζόταν κοντά στο παράθυρο, κάτω από το κορίτσι με την ασταμάτητη βελόνα. Το σακούλι με τα χόρτα ήταν γεμάτο και το καρτσάκι ήταν γεμάτο - θα μπορούσαν όπως όπως να την περάσουν και τη μέρα τούτη και τώρα που ανακάλυψαν το βουνό η ελπίδα δεν ήταν χαμένη. Το παιδί ξέκρινε κιόλας μια φρέσκια φλούδα πορτοκαλιού στα σκουπίδια και χίμηξε να την αρπάξει, σαν να φοβόταν μην τύχει και βρεθεί περαστικός στο ειρηνεμένο δρομάκι και του την πάρει. Κάθισε κει δα πέρα και ξεσκάλιζε· βρήκε κι ένα κόκαλο, πασαλειμμένο παχιά λάσπη και το 'πλυνε στη λακούβα καταμεσής, στο νερό της βροχής, και το τραγάνιζε ευτυχισμένο. Σ' ένα ξεκοιλιασμένο κουτί κονσέρβας φέγγιζε κάτι σαν υποψία λαδιού και το συμμαζέψε κι εκείνο και το 'δειχνε στον πατέρα του σαν πλούσιο βρετίκι, χάρισμα μοίρας πονόψυχης. Ήταν μια σοβαρή δουλειά να ψάχνεις,

ολοένα να ψάχνεις στο σωρό τα σκουπίδια και ν' απλώνεις το χέρι ολοένα βαθύτερα και να πασπατεύεις ζητώντας το θησαυρό, που δεν τ' αποφάσιζε να βρεθεί -μα κιόλας κάτι του 'λεγε του καθενός πως υπάρχει.

Κι ήταν ολότελα δοσμένο σε τούτη τη δουλειά το παιδί· και δεν άκουσε τίποτα. Μήτε ο πατέρας άκουσε τίποτε, προσπαθώντας να ζευτεί πάλι το καροτσάκι και να ξεκινήσει για πάρα πέρα. Έπαιρνε και να μεσημεριάζει και συλλογιόταν πως θα έπρεπε στο σπίτι ν' ανάψουν φωτιά να ζεσταθούνε και μια σταλιά και να βράσουν τα χόρτα. Κάποιος γείτονας του είχε πει τις προάλλες πως έριχνε μέσα στο τσουκάλι πεντέξι ελιές και το χόρτο έπαιρνε τη μυρουδιά του λαδιού και νοστήμιζε. Σαν δύσκολο πράμα να βρεις τι ελιές! Μα μπορεί στο τέλος ο γείτονας να 'χε ακόμα καμπόσες. Όλα τυχαίνουν -και τα πιο απίστευτα- σε τούτο τον κόσμο καμιά φορά! Δε συλλογιόταν άλλο τίποτε από τούτο, καθώς ζευόταν το καροτσάκι σαν έπεσαν μονομιάς στο δρομάκι οι λαστιχένιοι τροχοί κι ένα σούσουρο έκαμε το πουλί, που στεκόταν ακόμα στο κεραμίδι του, να πετάζει αλλοπαρμένο πέρα στην άσφαλο, μακριά. Πίσω από το κρύσταλλο, στ' αυτοκίνητο, άστραψε ένα φαρδύ κατακόκκινο πρόσωπο, οργισμένο. Καθόταν κι ένα κορίτσι δίπλα του και μασούσε μια σοκολάτα χαμογελώντας. Το καροτσάκι σείστηκε σύγκορμος, μα ήταν κολλημένο γερά στη λάσπη και δεν έλεγε να ξεκινήσει από κει. Κι ο άνθρωπος ζεμένος αγκομαχούσε και τινάζόταν κι εκείνος σύγκορμος και στέριωνε τα πόδια ολάνοιχτα πίσω και πάσκιζε να τραβήξει μπροστά με το φαγωμένο κορμί τεντωμένο σαν ένα τόξο και τ' αριά άσπρα γένια του ζαναγέμισαν ιδρώτα μονομιάς και τα μάτια του συννέφιασαν και δεν μπορούσαν τίποτε πια να ξεκρίνουν. Το χοντρό πρόσωπο μούγκριζε πίσω από το κρύσταλλο και φοβέριζε και βλαστημούσε σ' άγνωρη γλώσσα. Είχε γίνει πια γαλαζοκόκκινο και γαλάζωνε ολοένα, κι ο κοντός λαιμός ανασηκωνόταν ανυπόμονος μπροστά σε τούτο το εμπόδιο τ' αναπάντεχο. Το κορίτσι μασούσε τη σοκολάτα του και χασκογελούσε. «Τι χαριτωμένος γινόταν αυτός ο Φριτς, όταν θύμωνε!» Μα το πράμα δε βάσταζε πολύ. Ο Φριτς κατέβηκε από τ' αυτοκίνητο αλαφιασμένος· οι μπότες του άστραψαν καλογυαλισμένες, άστραψαν τα μάτια του σκοτεινά και τα χείλη του μούγκριζαν, μούγκριζαν. Το 'πιασε το γεροντάκι, λιγνό σαν το φρύγανο, και το 'στησε στον τοίχο πλάι στο παράθυρο του κοριτσιού που ανατρόμαζε και κρύφτηκε μέσα κι άρχισε να το δέρνει το γεροντάκι, να το χτυπάει όπου έβρισκε με γροθιές και κλοτσιές κι ολοένα να φρενιάζει περισσότερο. Το παιδί σωριάστηκε πάνω στα σκουπίδια και βάλθηκε να κλαίει τρομαγμένο και να κοιτάζει και να μην μπορεί να κουνήσει από τον τόπο του. Το γεροντάκι δεν έβλεπε πάρεξ δυο ασημένιους αϊτούς, ένα

περιλαίμιο που ανεβοκατέβαινε μπροστά του -κι ένιωθε δυο χοντρά, ζεστά κομμάτια σάρκας να πέφτουν απάνω του σαν το φλογισμένο σίδηρο· μα μήτε βόγκηξε μήτε άρθρωσε λέξη. Το κορίτσι κατάπие τη σοκολάτα του και ξεφώνισε: «Ντας ιστ γκενούχ, λίμπλιχε Φριτς, ντας ιστ γκενούχ!» Οι μπότες ξεμάκρυναν. Το χοντρό πρόσωπο είχε ξανάβρει τον εαυτό του, κάτι σαν γαλήνη και σαν ικανοποίηση. Ανέβασε το αυτοκίνητο σύρριζα στον τοίχο, στο αντικρινό πεζοδρόμιο, και πέρασε θριαμβευτικά, γεμίζοντας βαριά μυρουδιά μπενζίνας τ' ορφανεμένο δρομάκι.

Το κορίτσι με τη βελόνα άνοιξε την πόρτα, έπλυνε το πρόσωπο του γέρου με κρύο νερό, το σκούπισε με καθάρια πετσέτα· ήρθανε κι οι άλλες γειτόνισσες κι έφερε η μια ένα κομμάτι, ένα ελάχιστο κομμάτι ψωμί κι η άλλη το μπουκαλάκι με το ρούμι και πάскиζαν να συνεφέρουν τον άνθρωπο που κακοπάθησε. Μα κάτω από τα μάτια το πετσι ήταν γαλαζόμαυρο και φουσκωμένο, λες κι από στιγμή σε στιγμή θα 'σκάζε και θα 'τρεχε από εκεί μέσα όλο το δάκρυ που δεν έβγαινε από την καρδιά. Το παιδί μπόρεσε τότε πια ν' ανασηκωθεί κι έπιασε τα χέρια του πατέρα και τα φιλούσε και του πασπάτευε το κορμί και γλυκά και θαρρετά του μιλούσε, σαν να γεννιόταν την ώρα εκείνη ένας αδάμαστος άντρας μέσα του. Ύστερα στάθηκε ολόρθο και κοίταζε πέρα κι είδε τη λάσπη σημαδεμένη από τα λάστιχα κι έβαλε όλη του την ψυχή στη ματιά· κι ήταν σαν να γέμισε το δρομάκι αχούς αναστάσιμους και ν' άνθισε η γης μονομιάς, μέσα στην καρδιά του χειμώνα, και τα χελιδόνια να σπάθισαν το γαλάζιο του ασυννέφιαστου ουρανού. Γιατί την ώρα εκείνη ένα βασανισμένο κι ανυποψίαστο παιδί έγινε λεύτερος άνθρωπος και κατάλαβε ποιο είναι το χρέος του.

Εργασίες:

- 1) Σε ποια ιστορική περίοδο αναφέρεται το διήγημα και ποιες πτυχές της αναδεικνύονται; (σύντομη αναφορά)
- 2) Ποιο χρέος συνειδητοποιεί το παιδί του διηγήματος στη συγκεκριμένη περίπτωση; Ποιο κατά τη γνώμη σας είναι το χρέος κάθε ελεύθερου ανθρώπου;
- 3) Αν υπήρχε συνέχεια στην αφήγηση του διηγήματος ποια εκδοχή θα δίνατε εσείς;

Γ. «Μέρες φρίκης» του Λουκιανού Ζαμίτ,

από τη συλλογή διηγημάτων *Η μπόρα*

1943. Νύχτα 13 προς 14 του Σεπτεμβρη. Νύχτα αζέχαστη. Τρομερή. Γιομάτη φρίκη. Και ξημέρωνε του Σταυρού η γιορτή.....

Τ' απόγιομα, γερμανικά αεροπλάνα είχανε ρίξει προκηρύξεις, ζητώντας από τους Ιταλούς την παράδοση του νησιού. Έντεκα μέρες πριν, κι ύστερα από την ανακωχή των Συρακουσών, ο Μπαντόλιο είχε κηρύξει τον πόλεμο κατά της Γερμανίας.

Από δυο – τρεις μέρες, μαζί μ' άλλους γειτόνους, μέναμε στις καθολικές καλόγριες, στην οδό Δελβινιώτου, που το ισόγειο του μοναστηριού τους χρησίμευε σαν καταφύγιο. Κάτω από τις τούβλινες καμάρες πίστευαν πως υπήρχε κάποια ασφάλεια. Στη διάρκεια των ιταλικών βομβαρδισμών είχαμε μείνει σ' ένα υπόγειο κάτω από τα βόλτα τ' Άγιου Αντωνιού στην αρχή, κι έπειτα στην μίνα της Ρολίνας, ενώ με τους βομβαρδισμούς των Άγγλων εγκατασταθήκαμε στις μίνες του λόφου των φυλακών, που τρέχαν παντού νερά.

Οι μεγάλοι κάθονταν τώρα με τις ώρες στα σκαλοπάτια από τις εισόδους των γύρω σπιτιών, κι εμείς τα παιδιά δε χάναμε ποτέ το κέφι για διάφορα παιχνίδια και ξατρεχατά, παρόλη την πείνα που μας θέριζε, χωρίς όμως να ξεμακραίνουμε από το καταφύγιο.

Σαν είδαμε τα τυπωμένα χαρτιά να πέφτουν από τον ουρανό, τρέξαμε να τ' αρπάξουμε στον αέρα. Είταν κι αυτό για 'μας ένα απροσδόκητο παιχνίδι. Μερικοί μας τα πήραν και βάλθηκαν ανυπόμονα να τα διαβάζουν.

Μια γριούλα ρωτά να μάθει τι τρέχει.

- Με τους Ιταλούς τα 'χουν, της αποκρίνεται ο παινός της.
- Σα να λέμε δηλαδή: «Δυο ξένοι μάλλοναν για ξένον αχυρώνα» συμπλήρωσε ένας τρίτος.
- Αυτοί οι Ούνοι δε το 'χουν για τίποτα να μας ρίξουν ακόμα κι εμπρηστικές και να μας κατακάψουν, λέει προφητικά ο πατέρας.
- Ε! Όχι κι ως εκεί!.... μπαίνει στη μέση ένας μεσόκοπος, που είχε απλωμένη από την ανάποδη, στα γόνατα, τη ζακέττα του, κι έσπαγε με μανία τις ψείρες που

είχαν φωλιάσει στις ραφές. Σε τι τους φταίξαμε άλλωστε; συμπλήρωσε και συνέχισε το ξεψείριασμά του.

- Στο τέλος, θα το 'δεις, εμείς θα την πληρώσουμε τη νύφη, επέμεινε ο πατέρας.

Υστερα από λίγο έπιασε να σουρουπώνει. Ένας - ένας, οι πιο πολλοί, τρύπωσαν πάλι στο καταφύγιο, για να περάσουν και τούτη την τόσο κρίσιμη νυχτιά.

Η μητέρα συμμαζέυε κοντά της τις αδελφές (τη μεγαλύτερη την είχαμε χάσει - από τη στέρηση και τις κακουχίες στα καταφύγια- δυο χρόνια πριν), και τις έβαλε να πλαγιάσουν στα στρωσούδια μας, σε μian υγρή αγκωνή που μύριζε μούχλα. Εγώ με τον πατέρα, όπως και τις προηγούμενες βραδιές, πήγαμε για ύπνο στο σπίτι. Εννοείται, πλαγιάζαμε πάντα ντυμένοι και ποδεμένοι, ώστε, με το πρώτο σφύριγμα της σειρήνας, να 'μαστε έτοιμοι να τρέξουμε, να σμίξουμε τους άλλους στο καταφύγιο.

Πάνω στον πρώτο ύπνο θα 'τανε, που ο πατέρας ζύπνησε, από τις φωνές των γειτόνων κι από τους κρότους των εμπρηστικών που σκάγανε στις στέγες και στις κογολάδες των γύρω καντουνιών. Πετάχτηκε στο πόδι έντρομος. Το δωμάτιο είχε φωτιστεί από κοκκινωπές ανταύγειες. Η γειτονιά μας καιγόταν, όπως κι ολόκληρες συνοικίες που αφανίστηκαν την καταραμένη εκείνη βραδιά. Οι καταστροφές που είχαν προξενήσει οι καθημερινοί ιταλικοί βομβαρδισμοί, για έξη ολόκληρους μήνες, ήταν ασύγκριτα μικρότερες από την κόλαση της μιας αυτής νύχτας.

Αποκαμωμένος από το παιχνίδι θα κοιμόμουν, ως φαίνεται, βαθεία, γιατί άργησα κάπως να καταλάβω τι γινόταν.

Ο πατέρας με ταρακούνησε έξαλλος:

- Σήκωωω! Τρέχα να βρούμε τους άλλους..... Καιόμαστεεε! ...Το 'πα 'γω!... Δε το 'πα;....

Κατρακυλίσαμε τα σκαλοπάτια και βρεθήκαμε στο δρόμο. Τι ήταν αυτό που γινόταν γύρω μας; Χαλασμός Κυρίου!.... Όλα σχεδόν τα σπίτια της γειτονιάς είχαν παραδοθεί στις φλόγες. Ανάμεσα στα κτίρια που έμεναν για την ώρα ανέπαφα, ήταν κι η αντικρινή μας εκκλησούλα τ' Άη - Χαραλάμπη.

Η μανιασμένη φωτιά κατάπινε στέγες και πατώματα, και ξεπηδούσε από τα παραθύρια καίγοντας τα παντζούρια. Οι άνθρωποι, αλλόφρονες από τον πανικό,

φεύγαν να γλυτώσουν. Την ίδια ώρα, άλλοι, μέσα στην απελπισία τους, άφηναν τα καταφύγια, κι ερχόντουσαν να δούνε τι γίνεται το σπίτι και το βιος τους. Εγώ κι ο πατέρας τρέχαμε φωνάζοντας τα ονόματα των δικών μας, για την περίπτωση που έρχονταν να μας συναντήσουν. Η μικρή απόσταση μέχρι το καταφύγιο μας φάνηκε ατέλειωτη.

Σε μια στιγμή ακούστηκε η φωνή της μητέρας ν' αποκρίνεται:

-Εδώ είμαι Σπύροσο! Το παιδί πού είναι;... Τι γίνεται το σπίτι;...

-Γύρνα πίσωωω!... την κόβει ο πατέρας. Γιατί τις άφησες τις κοπέλλες;

- Περιμένετε με κι έφτακααα.... Κάνει η μητέρα και βάλθηκε να κατηγορήσει τον δρομάκο. Μη χαθούμε!...Όλη η Κέρκυρα καίεται!

Πριν προλάβει να μ' εμποδίσει ο πατέρας έτρεξα κι εγώ ζωπίσω της. Την βρήκα στην κρεβατοκάμαρη, να 'χει απλώσει χάμω μια κουβέρτα, και να ρίχνει μέσα ό,τι πιο πρόχειρο βρισκόταν μπροστά της. Είχε ανοίξει τη ντουλάπα και τα συρτάρια του κομμώ κι έφτιαξε, όπως – όπως, ένα μεγάλο μπόγο, που τον πετάξαμε από το παράθυρο. Στο μεταξύ δεν έπαυε να μου φωνάζει:

- Φεύγα εσύ! Τι ήρθες να κάμεις; Γιατί σ' άφηκε ο πατέρας σου; Τρελάθηκε;... Δε βλέπεις τι γίνεται 'δω;

Το παιϊνό μας σπίτι είχε πάρει κι αυτό φωτιά. Τ' αναμμένα τράβα και τα ξύλινα πατώματα γκρεμίζονταν τρίζοντας φοβερά. Από λεπτό σε λεπτό, οι φλόγες, σίγουρα, θα ορμούσαν και στο δικό μας. Το εγκαταλείψαμε με σπαραγμό. Τελευταία στιγμή η μητέρα ξαναγύρισε και ξεκρέμασε ένα κόνισμα.

Μισοτρέχοντας, λαχανιάζοντας κι αγκομαχώντας φτάσαμε στο καταφύγιο. Ο πατέρας με τις αδελφές μας περίμεναν όλο αγωνία. Στο δρόμο μου 'χαν πέσει μερικά ρούχα. Η μητέρα τα είδε, αλλά της ήταν αδύνατο να σταματήσει. Το φορτίο της στην πλάτη ήταν ασήκωτο.

- Πάμε στο μαγαζί! προστάζει ο πατέρας και κινάει πρώτος. Ξωπίσω του εμείς τα παιδιά και τελευταία η μάνα. Βγήκαμε στου «Μαρόλλα», στρίψαμε στην «Πιάτσα», και σε λίγο είχαμε φτάσει στην «Πλακάδα τ' Αγίου». Εδώ πάλι μας πρόφτασαν οι

εμπρηστικές, που σκάγανε, με κούφιο κρότο, φτιάχνοντας πύρινες λιμνούλες στο πλακόστρωτο, όπου, μη βρίσκοντας τροφή για να θειρέψουν, σβήναν γρήγορα.

Το μαγαζί είτανε κολλητό με το κουβούκλι της εκκλησιάς τ' Αγιού. Σαν φτάσαμε 'κει νοιώσαμε κάποια ασφάλεια πλάι στο Ιερό Λείψανο. Η εκκλησιά είτανε πήχτρα στον κόσμο.

- Καλά είμαστε δωπέρα, κάνει ο πατέρας, καθώς μας στρύμωχνε στο βάθος. Παρόλ' αυτά δεν μπόραγε να κρύψει την ανησυχία του. Κάθε λίγο πρόβελνε από το μισάνοιχτο πορτόφυλλο. Κάποιος γνωστός, περνώντας βιαστικός, τον μάτιασε και χωρίς να σταματήσει του φωνάζει:

-Τι κάνεις εδώ κυρ – Σπύρο; Όξω από το «Σαν Ζωρζ» είναι ιταλικά φορτηγά που μαζώνουνε κόσμο για τα χωριά. Πάρε τα παιδιά και τρέχτε να προλάβετε!....

Στη στιγμή, όλοι ξανά στο πόδι. Λίγα πραγματάκια ο καθένας παραμάσκαλα και δρόμο για το ξενοδοχείο του «Φραγκούλη». Και πραγματικά είταν εκεί ένα φορτηγό που φόρτωνε κόσμο.

Δίνοντας χέρι ο ένας στον άλλο σκαρφαλώσαμε, όπως- όπως, γδέρνοντας τα γόνατά μας. Στο κασόνι διακρίναμε ράσο. Είταν ο Πρωτοσύγγελος, μεγαλόσωμος κι επιβλητικός, που κάθε λίγο έλεγε: «Υπομονή αδέρφια!... Μεγάλος ο Παντοδύναμος!... Μη χάνετε την πίστη σας...» Η παρουσία του μας γαλήνεψε. Ο τρόμος κατάκατσε.

Μέσα σε λίγα λεπτά το φορτηγό πήρε όσους χώραγε, στοιβαγμένους σαν το παστό το ψάρι, και ξεκίνησε, χωρίς να 'χει κανείς μας ιδέα για το πού μας πηγαίνει. Διασχίσαμε την Καποδιστρίου και, περνώντας από το «Πλατύ Καντούνι», αντικρύσαμε – για μια στιγμή – τις φλόγες, που ρήμαζαν τ' αρχοντικά τ' «Αη- Θανάση». Λίγο πιο 'κει, η Βιβλιοθήκη είχε κι αυτή παραδοθεί ανυπεράσπιστη στη φωτιά, κι οι ανεκτίμητοι θησαυροί της την έθρεψαν δυο μέρες. Κατόπι στρίψαμε για τη Γαρίτσα κι από 'κει το αυτοκίνητο τράβηξε ολοταχώς για την εξοχή.

Λίγο αργότερα μπήκαμε σ' ένα κοντινό χωριό, που για πρώτη φορά το βλέπαμε 'μεις. Μας είπαν πως είμαστε στους Κυνοπιάστες. Κατεβήκαμε στο φόρο, κοντά στην εκκλησιά, φροντίζοντας να συγκεντρώσουμε τα πράγματά μας. Μας περικύκλωσαν οι χωριάτες και άλλοι που είχανε φτάσει από την πόλη, πριν από 'μας, με άλλα φορτηγά. Κι όλοι τους ρώταγαν να μάθουν νεώτερα από τη χώρα.

Μερικοί, που είχαν καμιά λίρα ή κανένα χρυσαφικό, κανόνισαν να μείνουν σε σπίτια. Οι υπόλοιποι ακολουθήσαμε τον Πρωτοσύγγελο, που κίνησε για το λόφο που είναι χτισμένο το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής. Με τη μεσολάβησή του βρήκαμε 'κει αποκούμπι και φιλοξενία στις δύσκολες εκείνες 'μέρες.

Απ' αυτό το ύψωμα παρακολουθήσαμε, με δέος, την πολιτεία μας, να καίγεται για μερόνυχτα ολόκληρα. Με το χάραμα οι φωτιές χάνονταν από τα μάτια μας, και βλέπαμε μόνο τους καπνούς τους. Μα σαν ξανάπεφτε το σούρουπο, οι φλόγες και πάλι ξεπρόβελναν, να συνεχίζουν την καταστροφή. Και πάνω από την πόλη ένα κοκκινωπό σύγνεφο είχε καθήσει, σαν φωτοστέφανο μάρτυρα.

Τα παιδιά περνούσαμε την ημέρα μας πότε παίζοντας και πότε βοηθώντας τις καλογριές στ' άλεσμα του σταριού και του καλαμποκιού. Με τις ώρες γυρίζαμε, με τ' αδύναμα χέρια μας, τη μυλόπετρα, αλλάζοντας συχνά χέρι γιατί μας πιάνονταν οι ώμοι. Όση ώρα όμως αλέθαμε ονειρευόμαστε το φρέσκο ψωμί ή τη μπομπότα, που θα 'ρχονταν για πληρωμή με μερικές ελίτσες ή λίγο τυρί. Η σκέψη αυτή μας έδιωχνε, θαρρείς, την κούραση.

Σε τούτο το μοναστήρι μείναμε κάπου δυο βδομάδες. Στο μεταξύ η πολυβασανισμένη μας Κέρκυρα είχε κυριευτεί από τους Γερμανούς. Ανταμοιβή της για τ' αμέτρητα θύματα και τις καταστροφές, μόνο κάποιος πολεμικός Σταυρός, ενώ οι πολεμικές επανορθώσεις κάπου αλλού θα ξεστράτησαν, για να υπάρχει ακόμη (τέσσερις ολόκληρες δεκαετίες από την μεγάλη καταστροφή), το ερείπιο της Ιόνιας Ακαδημίας, πνιγμένο στη βλάστηση, που έχει φτάσει πια το ύψος της ανύπαρκτης στέγης. Είναι κι αυτό κάτι που θα πρέπει να μας κάνει, σα λαό, να ντρεπόμαστε μπροστά στους ευρωπαίους. Γιατί αυτοί σπένδανε να ξαναχτίσουν πόλεις ολάκερες, κολοσσούς, και μάλιστα σε τρόπο που τίποτα να μη θυμίζει πια, πως από 'δω είχε περάσει ένας τόσο καταστροφικός άγριος πόλεμος. Ενώ εμείς διατηρούμε ακόμα, και καμαρώνουμε, τα ερειπωμένα χτίσματα. Χωρίς ντροπή. Χωρίς τίποτα να δείχνει πως πρόκειται ν' αποκατασταθούν.

Όταν κάποτε μας είπαν πως μπορούσαμε να γυρίσουμε στην πόλη, τα αισθήματά μας ήταν συγκεχυμένα. Από τη μια χαιρόμαστε να ξαναδούμε το σπίτι μας (που όπως είχαμε μάθει είχε τελικά σωθεί), κι από την άλλη λυπούμαστε που θ' αφήναμε τον μικρό τούτο παράδεισο, που τόσο αναπάντεχα είχαμε γνωρίσει.

Ο γυρισμός βέβαια θα γινόταν με τα πόδια. Πού οι Ιταλοί τώρα και πού τα καμιόνια τους!... Φιλήσαμε το χέρι της Ηγουμένης και φχαριστήσαμε τις καλόγριες που μας θρέψανε και μας κοιμήσανε τις τρομερές εκείνες ώρες.

Στο δρόμο, δυο – τρεις φορές, μας προσπέρασαν Γερμανοί μοτοσυκλετιστές, που τρέχαν κατά την πόλη, οπλισμένοι με αυτόματα και χειροβομπίδες. Η προσφυγιά παραμέρισε κατατρομαγμένη, αλλά ούτε που μας έδωσαν σημασία.

Μαζί με την ευχάριστη είδηση, πως το σπίτι μας είχε σωθεί, είχε φτάσει και το θλιβερό μαντάτο για την καταστροφή του μαγαζιού από εκρηκτική μπόμπα. Αν δε μας παρακινούσε ο φίλος του πατέρα, σίγουρα θα 'χαμε όλοι μας θαφτεί κάτω από τα ερείπιά του...

Η μητέρα ανησυχούσε για το νοικοκυριό της: «Θα βρούμε τίποτα ή θα μας τα 'χουν όλα ξεσηκώσει;» αναρωτιόταν κάθε λίγο.

Ύστερα από δύομισυ περίπου ώρες περπάτημα και στάσεις φτάσαμε, ξεθεωμένοι, στην πόλη.

Στην πλατεία του Σαρόκου, τρία – τέσσερα πτώματα Ιταλών κείτονταν στα πεζοδρόμια, φρικιαστικά και μακάβρια. Τους είχαν εκτελέσει οι Γερμανοί επί τόπου, και απαγόρευαν τη μεταφορά τους, για να τους βλέπει ο λαός και να πανικοβάλεται. Ο κορμός ενός δέντρου, που είχε πάρει φωτιά απ' τις ριπές, κάπνιζε. Από τα πτώματα κάποιοι δεν είχαν διστάσει ν' αφαιρέσουν τις μπότες...

Από τη γωνία του «Καλλίνικου», πρόβαλε το ερειπωμένο πια Δημοτικό μας Θέατρο, να ορθώνει τους γυμνούς τοίχους του. Μέσα από τις καπνισμένες κορνίζες των παραθύρων φαίνονταν κομμάτια ουρανού. Αντικρύζοντάς το ο πατέρας δάκρυσε. Το καύχημα του κάθε Κορφιάτη είχε χαθεί: «Δόξες που γνώρισε!...» μονολόγησε.

Σε λίγο φτάνουμε στη γειτονιά μας.

Πριν μπούμε στο σπίτι μας, σταθήκαμε να σταυροκοπηθούμε έξω από τη θύρα της εκκλησίας.

Τούτες οι μνήμες μ' οδήγησαν, με πολλή καθυστέρηση, προσκυνητή στο μοναστήρι. Από καιρό το 'χα στο νου. Στο τέλος το αποφάσισα.

Το βρήκαμε φρεσκοασπρισμένο, πεντακάθαρο, νοικοκυρεμένο. Με το γιο και τη γυναίκα μου, μπήκαμε στο περιαύλι με τ' ασβεστωμένα πεζούλια. Μια δόκιμη καλογριούλα μας υποδέχτηκε με χαμόγελο και μας έμπασε στην εκκλησιά. Ανάψαμε κεριά. Ασπαστήκαμε τις εικόνες. Έπειτα βάλθηκε να μας μιλεί για τα δικά της: Πως, για να βοηθάει στα έξοδα του μοναστηριού, κάνει τη ράφτρα, πως κατεβαίνει στο χωριό, μια φορά τη βδομάδα, για να βλέπει την άρρωστη μάνα της, πως, ειλικρινά, είταν φχαριστημένη με το δρόμο που ακολουθούσε...

Εγώ δεν την πολυπρόσεχα. Βιαζόμουν να ζαναδώ τη γέρικη ελιά, πίσω απ' το καμπαναριό, που κάναμε τις κούνιες. Τη θέση που συνήθιζε να κάθεται, μελετώντας, ο φοιτητής της Νομικής. Τη στέγη των κελιών, που είχε δεχτεί τις ριπές του γερμανικού αεροπλάνου κάποιο μεσημέρι. Να παρατηρήσω πάλι το παλιό σκαλιστό τέμπλο, με τις απλές κι ωραίες εικόνες, και τη θέση όπου είταν άλλοτε στημένες οι μυλόπετρες δεξιά στην είσοδο της αυλής.

Εκεί που ετοιμαζόμουν να ρωτήσω τι απόγινε η Ηγουμένη, να σου την που κάνει την εμφάνισή της, πίσω απ' την πόρτα ενός κελιού: Σερνόταν πολύ γερασμένη, μαζωμένη από τα χρόνια, με αδύνατη όραση, πρησμένα, από τ' αθριτικά, πόδια, με κοντή την ανάσα από τα χρόνια βρογχικά.

- Εβαρέθηκα να ζω, μας εξομολογήθηκε. Μέρα και νύχτα παρακαλώ τον Κύριο να μ' αναπάσει. Αλλά, ως φαίνεται, δε θα 'ρθε ακόμα η ώρα μου.....

Όταν της θύμισα τις δύσκολες εκείνες μέρες η θολή της ματιά ζώηρεψε. Έκατσε στο πεζούλι και βάλθηκε ν' αναθυμάται πρόσωπα και περιστατικά. Ρωτούσε για ένα σωρό ανθρώπους, που τους θυμόταν και με τα μικρά τους ονόματα. Αν ξέραμε πού βρίσκονταν, αν ζουν ή έχουν πεθάνει. Μίλησε με σεβασμό για το Πρωτοσύγγελο. Έπειτα έφερε την κουβέντα στα τωρινά: Για τις δόκιμες που ακούν τις ορμήνιες της και τη φροντίζουν σαν τα μάτια τους. Για την πρόσφατη επίσκεψη του Μητροπολίτη, που πέρασε ένα ολάκερο πρωϊνό μαζί τους κι άκουσε τα προβλήματά τους...

Κάποτε ήρθε η ώρα να φύγουμε.

Χαιρετούρες, ευχές, παρηγόριες... Τα συνηθισμένα.

Σαν φτάσαμε στην έξοδο κοντοστάθηκα. Γύρισα κι έρριξα γύρω μια τελευταία ματιά. Κάποτε την είχα διαβεί, παιδί δωδεκάχρονο, τρέχοντας πίσω απ' τους γονιούς,

καθώς εγκαταλείπαμε το μοναστήρι. Τώρα έφευγα έχοντας πλάι μου τον δικό μου το γιο και τη γυναίκα μου.

Κατηφορίσαμε για το χωριό με μια έντονη ικανοποίηση μέσα μου. Λες κι είχα ξωφλήσει χρέος πολύ καθυστερημένο.

Εργασίες:

- 1) Αναφερθείτε με δικά σας λόγια σε σημεία του διηγήματος που δικαιολογούν τον τίτλο του.
- 2) Αναζητήστε φωτογραφίες (σε βιβλία, διαδίκτυο, κ.λπ.) από τις τοποθεσίες της Κέρκυρας που αναφέρονται στο διήγημα και αποτυπώνουν την εικόνα του νησιού τη χρονική περίοδο την οποία περιγράφει ο συγγραφέας.
- 3) Αναζητήστε (σε βιβλία ή στο διαδίκτυο) πραγματικές μαρτυρίες (γραπτές ή προφορικές), σχετικές με τους γερμανικούς βομβαρδισμούς στην Κέρκυρα τον Σεπτέμβριο του 1943, και δημιουργήστε ένα μικρό ανθολόγιο, αιτιολογώντας τις επιλογές σας.

Δ. «Αυτοπυρπόληση» του Νικηφόρου Βρεττάκου,
από την ποιητική συλλογή **Η θέα του κόσμου**

Στον φοιτητή που αυτοπυρπολήθηκε στη Γένοβα το 1970

*Ντύθηκες γαμπρός
φωταγωγήθηκες σαν έθνος.
Έγινες ένα θέαμα ψυχής
ξειδιλωμένης στον ορίζοντα.
Είσαι η φωτεινή
περίληψη του δράματος μας,
τα χέρια μας προς την Ανατολή
και τα χέρια μας προς τη Δύση.
Είσαι στην ίδια λαμπάδα τη μια
τ' αναστάσιμο φως
κι ο επιτάφιος θρήνος μας.*

Εργασίες:

- 1) Ο ποιητής Νικηφόρος Βρεττάκος απαθανάτισε με το παραπάνω ποίημα τη θυσία του Κερκυραίου φοιτητή Κώστα Γεωργάκη στη Γένοβα της Ιταλίας το Σεπτέμβριο του 1970. Αναζητήστε πληροφορίες για το γεγονός και εντάξτε το στο ιστορικό πλαίσιο της συγκεκριμένης εποχής.
- 2) Αφού λάβετε υπόψη σας τα ιστορικά γεγονότα της εποχής, αναπτύξτε σε μια παράγραφο το νόημα των τριών τελευταίων στίχων.
- 3) Θεωρείτε πως η θυσία-διαμαρτυρία του Κερκυραίου ήρωα συνδέεται με την εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο; Αν ναι, πώς κατά τη γνώμη σας σχετίζονται τα δύο γεγονότα;

Ε. «Λευκωσία, βράδι 15.7.74» του Μιχάλη Πασιαρδή

από τη συλλογή *Ο δρόμος της ποίησης* (τόμος Β')

*Δεν είναι η Λευκωσία απόψε
η πόλη του γλυκού καλοκαιριού,
του δειλινού π' άναβε τ' άστρα,
αυτή που ζέραμε ως εχτές
που πίναμε σ' ένα ποτήρι τη δροσιά της.
Απόψε στα στενά παίζουν τον θάνατο
κάθε γωνιά φωτιά κι αγώνας.
Η Λευκωσία απόψε πολεμά
και πέφτει.*

Εργασίες:

- 1) Σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρεται το ποίημα; Αναζητήστε σχετικές πληροφορίες (σε βιβλία ή στο διαδίκτυο).
- 2) Ο ποιητής, ως αυτόπτης μάρτυρας, αποτυπώνει - περιγράφει με θλίψη την ομορφιά της Λευκωσίας του χθες και το αιματοκύλισμά της την βραδιά από την οποία εμπνεύστηκε το ποίημα. Ποια είναι η σημερινή κατάσταση - εικόνα της Λευκωσίας, αλλά και ολόκληρης της Κύπρου; Αναζητήστε σχετικές πληροφορίες (σε βιβλία ή στο διαδίκτυο).